

Az elme-gyógyintézet közgazdaságtana

A szocializmus az elme-gyógyintézet közgazdaságtana — idézi szovjet radikális közgazdászok véleményét az Economist a kelet-európai térség gazdasági válságát elemző tanulmányában. Az írás a piacgazdaságban élő szakértők egyre nagyobb megdöbbenését tükrözi, annak felismerését, hogy a volt szocialista országokban a kommunista hatalom megdöntésével még semmi sem oldódott meg, sőt most jön a neheze.

A szerző szerint a szocialista országok nem egyszerűen rosszul irányított piacgazdaságok voltak, hanem egészen más elvek, módszerek szerint működő gazdaságok. Következésképpen az olyan fogalmak, mint az ár, a profit, a tulajdon, a hitel ezekben az országokban a mai napig egészen más jelent mint Nyugaton.

Ebből az a legfőbb és leginkább aggasztó tanulság, hogy ezeket az országokat az árendszerszer, vagy a bankrendszer átalakításával nem lehet megmenteni — csak egy alapjaiban új gazdaság létrehozása teheti őket működőképpessé.

Az Economist a meglehetősen borúlátó körképben minduntalan kiemeli Magyarországot, hiszen nálunk 1968-ban valóban elkezdődött a központi tervutasításos gazdaságirányítás átépítése, s azóta is a reformok élén jár az ország. Am ennek ellenére úgy véli, hogy még itt sem történt meg az áttörés a gazdaságban. Az állami tulajdon aránya ma is elsőpró, a komoly infláció és a termelés visszaesése egyszerre lépett fel, ami nem sok jót ígér, teljesen szétzilálódott a létfontosságú rubelexport kereitei, és mindennek tetejébe

szinte reménytelen több száz ipari vállalat sorsa.

Még a legjobb helyzetben lévő Magyarországon is olyan sok, egymásba fonódó és az egész gazdaságot alapjaiban megrendítő átalakításra van szükség, amely a gazdaságtörténetben szinte példátlan. Ráadásul mindezt egy frissen kialakított politikai pluralizmus játékszabályai szerint kell végrehajtani, az elkerülhetetlen népszerűtlen intézkedések bevezetését kétségkívül megnehezíti. Ráadásul ha nem is tündököl régi fényében, de Magyarországon is még igen jelentős hatalommal bír az a bürokrácia, amely a nagy változások lassításában, ha nem elszabotálásában érdekelt.

Az Economist szerint a kelet-európai reformkormányok ma már tisztában vannak azzal, hogy a gazdaság átépítésének kockázatai féltelmetesen nagyok. Ha ugyanis ez az átépítés tévútra jut, az nemcsak a gazdaságokat dönti romba, az országok népeit nyomorba, hanem a politikában is beláthatatlan következményekkel járhat. A lap szerint *nem az a veszély, hogy a volt szocialista országok a kapitalizmusból kiábrándulva esetleg vissza akarnának térni a sztalini rendszerhez.* Ennél sokkal nagyobb a düh és az elkeseredettség a kommunizmussal szemben. Sajnos azonban egy *jobboldali diktatúra veszélye nem lebecsülhető* — gondoljunk csak az elmúlt évtizedek dél-amerikai diktatúráira, amelyek szinte kivétel nélkül a szabad piacgazdaság „vadhajtásainak”, a szegénység felszámolásának jelszavával kerültek hatalomra. Márpedig a szabad piacgazdaság „vadhajtásait” és a szegénységet aligha tudják elkerülni teljesen szétzilálódottak a létfontosságú rubelexport kereitei, és mindennek tetejébe

Tabán — Tisza vita

Két lakás közt az utcán(?)

Az első féltucat ember még 1987 szeptemberében tartotta építetői megbeszélését. Öt hónap alatt a csoport félig kicserélődött, s újralakultak azzal a céllal, hogy a 415 négyzetméteres területen *hatlakásos társasházat* építsenek.

Mindezt a *Tabán Lakásfenntartó Szövetkezet* védőszárnyai alatt vélték elérhetőnek. A munka februárban elindult és meg sem állt májusig. Akkor ment el a Tabántól a műszaki vezető, ettől kezdve megállt az élet, nem forogtak a betonkeverők.

Korcsolyapálya az emeleten

A Tabán nem tudta folytatni a munkát, így kivitelező után kellett nézni. Szeptemberig tartott a keresgélés, akkor vállalta szerződésben a *Tisza Ipari Szolgáltató Kiszövetkezet*, hogy 1989 szeptemberében pezsgőt bonthatnak a kulcsrakész épület boldog lakói.

A szeptemberi szerződés után novemberben már el is kezdték a munkát. Februárra a falazással készültek el, a vasbetonszerkezetek és előregyártott elemek is helyükre kerültek. Épp csak tető nem volt az épületen, így az enyhe tél bőséges csapadékot hozó felhői akadálytalanul áztathatták a falakat. Ha a leendő lakók kellő jókedvvel fogadják az események ilyen fordulását, akár *jégtánc házibajnokságot* is rendezhetek volna a lakásokban: fagyosabb időkben ugyanis *tízcentis jég állt a padlón.*

A falakon kivirágzott a salétrom, a jó előre beépített ajtók, ablakok elvetemülten, megvetemedtek.

Minősége: osztályon kívüli

S mintha ez nem lett volna elég: február végén a kivitelező *Tisza Kiszövetkezet* úgy vélte,

a Tabánnak nincs anyagi fedezete a folytatásra — és leállt a földmészéssel.

Mindössze fél évre volt szükség ahhoz, hogy eligazodjanak a könyvelések tételei között, s a mérleg végül is kedvező pozíciót mutatott. A Tisza vezetői az építetők előtt ismerték el: *ők tévedtek.* Fölajánlották, hogy az eredeti árajánlat szerint fejezik be a munkát. Az építkezés mérleghintája billeghetett tovább.

A december 31-i határidő természetesen éppoly tarthatatlan volt immár, mint Klinsmann az NSZK-Hollandia mérkőzésen (olvasóink futballt nem kedvelő hányadától elnézést kérünk a hasonlatért...). A november végén módosított határidő 1990. június 30-a lett.

Február végén cserélt is került a tetőre, ám a munka nem haladt olyan ütemben, ami megnyugtatta volna az építetőköt. És ami elkészült, azzal sem lehettek maradéktalanul elégedettek, mert márciusban megbízták az Építésügyi Minőségellenőrző Intézetet, hogy vizsgálja meg a falakat még a bevakolás előtt.

A szakemberek megsejlelték a falak dőlését, a téglák sűrűségét és jegyzőkönyvükbe az „osztályon kívüli” minősítést írták, ami nem a legmagasabb kategória... (A szerződés első osztályú munkára szólt.)

Közben az is kiderült, hogy a gázkészülékek bekötésére tervezett kéményrendszerbe csak a padlástérben építették be a betétsöveket, lejjebb, a lakásokban már nem. Ha így működtetik a gázberendezéseket, állandó életveszélyt idéztek volna elő!

Eltűnt a jegyzőkönyv

Amíg az építkezésen csak tessék-lássék munka folyt, annál nagyobb erővel feszült egymásnak a Tisza és a Tabán: vitájuk leginkább a kötélműzshoz hasonlítható. A munkák

Izgalmas társasjáték folyik a Hajós utca 23/A szám alatti telken. A neve: társasházépítés. Játsszák: a Tabán Lakásfenntartó Szövetkezet és a Tisza Ipari Szolgáltató Kiszövetkezet. A játékszabályok legfontosabbika: a kölcsönös bizalmatlanság. A játék tartozéka még az építető, aki majdan lakni is szeretne...

ütemezésének számlázása — és határidőkkel könnyen bajba annak kifizetése — körüli nézeteltérés, az átvett építőanyag tulajdonjogának tisztázatlansága (a Tiszánál a Tabán szerint eltűnt az átvételi jegyzőkönyv!), mind olyan tényezők, amelyek kiválóan alkalmasak az újabb időpocsékolásra.

„Nem fizetünk a Tiszának, mert még ők tartoznak nekünk félmillióval!” mondja a Tabán. „Eddig kétféleképpen adós a Tabán és minél többet dolgozunk, annál több lesz az adósságuk!” — így a Tisza. Mindkét cég úgy érzi, fut a pénze után.

„Ha igazi elszámolásra tudnák kényszeríteni a Tabánt, kiderülne, ki kinek tartozik” — mondja a Tisza vezetője. Megítélése szerint ők az igazi kiszolgáltatók. (A Tisza vállalta a minőségellenőrzés során megállapított hibák kijavítását.)

Hogy végül ki nyeri a kötélműzshözversenyt? Ezt még nem tudni. Akik biztosan veszítenek: a leendő lakók.

Fejük fölött az ég?

Egyelőre sejtelmük sincs, mikor kapják meg a használatbavételi engedélyt. Aki vállalta, „saját erőből” végezhetné a belső munkákat, ám erre egyelőre csak a munkásokkal való hallgatólagos megegyezéssel van lehetősége, vagy esetleg úgy, hogy munkaidő után „be-lóg” az építkezésre. (Mindez teljesen szabálytalan, ráadásul az erkélyeken még védőkorlát sincs, így aki vigyázatlan, könnyen kiléphet — nemcsak az építkezésből, de az életből is...)

A hat építető közül két család három gyerekkel várja, hogy lakása legyen, mások szociálpolitikai kedvezményt kértek és ennek fejében vállaltak két fő létszámnövekedést (a

határidőkkel könnyen bajba kerülhetnek).

Van, aki eladta feje fölül a régi lakását, és most szülőknél lakik, más öt-hatezer albérteti díjat fizet egykori saját lakása használatáért az új tulajdonosnak, csak hogy egy ideig még lakhasson valahol.

De nem mindenki ilyen türelmes: az egyik vevő kilátásba helyezte, hogy visszakéri a pénzét, amit partnere már beforgatott a társasházépítésbe.

Mutatvány az állványokon

Ha az érintettek a jövőbe néznek, mindegyikük mást lát. A Tabán, ha a Tisza nem végez érdemi munkát, más kivitelezőt keres, s az időközben tetemesen megemelkedett költségeket bírói úton fizetteti ki a Tiszával.

A Tisza szerint a Tabán fizetőképessége megrendült, és most revolverezéssel akarják kikényszeríteni tőlük a munka eltiltató nélküli folytatását.

A leendő lakók idegei lassan fölmondják a szolgálatot, anyagiilag mind nehezebb helyzetbe kerülnek, és egyelőre kilátásuk sincs arra, mikor költözhetnek be végre.

Hogy a Tabán-Tisza vitában kinek van igaza, egyszerű könyvelésesegyetetelés-elszámolás eldönthetné. Ez azonban nem történt meg, és az idő közben úgy folyik szét, mint Dali híres festményén.

Ez az állapot egyedül a környékbeli gyerekeknek felel meg, akik az elkerítetlen építkezés állványzatán időnként nyak-törő mutatványokat végeznek. Ők legalább jól mulatnak...

Nyilas Péter

Magyar Pillangó

Bevásárlószatyorral és iskolatáska méretű kopott válltáskával utazott a múlt héten a MALÉV menetrendszerű moszkvai járatával a Szovjetunióból haza Kulcsár Antal. A 67 éves, kék szemű, borostás, apró embernek ez a teljes útipoggyásza.

Hosszú útról tér meg — reményei szerint végleg — Magyarországra. Életének legfontosabb állomásairól a hazaindulás előtti órákban a moszkvai repülőtérre mesélt az MTI tudósítójának.

Dögcédulával

A mosolygós, csibészes tekintetű öregúr 46 esztendei kálvária után végre hivatalos papírok birtokában térhet meg oda; ahova a háború vége óta vágyakozott — de újból és újból börtön és száműzetés volt az osztályrésze.

Története tipikus (?) magyarsors: 1944-ben, szovjet fogságba esett. Türkmenisztánban volt német, japán és finn katonákkal együtt, ahonnan a kazahsztáni Karagandába került. Magyar társai — mint később megtudta — 1949-ben szabad emberként térhettek innen haza. Őt azonban hajtotta a vére, nem tudta kivárni a szabadulás napját. 1948-ban megszökött — ezzel kezdetét vette a magyar „Pillangó” négy és fél évtizedes „röpülése”.

A Kárpátaljára ment — onnan már csak egy ugrás az otthón, mert Kulcsár Nyíregyháza szülőtte. A határőrök elfogták, Ungvárra vitték (hogy hívják oroszul?), két évet szóztak rá, innen a világ túlfelére került, a messzi és hideg Csukcsföldre.

Büntetésé után került kényszerlakhelyére, a Szibéria kellős közepén elterülő krasnojarszki határterület Minuszinszk városába. Mint a száműzötteknek, neki sem volt semmi-

lyen okmánya, alkalmi munkából élt. Amíg bírta, építkezéseken dolgozott. (Egyetlen „papírja” a fogságba eséskor „dögcédulája” volt.)

1955-ben ismét szökésnek adta a fejét: az útirány ezúttal is a nyugati határszél, de megint elfogták. Öt évre ítélték. Harmadolták büntetését, három év és két hónap után viszontláthatta Minuszinszk városát. 1961-ben (!) innen szökött meg újból. Lettországba, ahová — megint dokumentumok nélkül — szerencsésen eljutott vasúton. Munkát vállalt, építkezéseken kereste meg a kenyérrelvált.

Rabtársa: Szolzsenyicin

A háborúban a szovjethatalom ellen harcoló Erdei Testvérek nevű szervezet illegálitásban üvékenykedő tagjai büntették és segítettek újból szökésért. Gumicsónakot szereztek, motorral. Evezőket is adtak, hogy az út első szakaszán a motorzaj ne riassza a határőröket. Indulás előtt az erdeiaktól még 50–60 svéd koronát is kapott. Kétszáz kilométeres út várt rá a Balti-tengeren, de a területi vizek határát őrző katonák elfogták.

Rigából tíz napra bolondokházába („pszichiátriai klinika”) vitték. A bíróság tíz évre ítélte. A börtönben olyan nevezetességgel hozta össze a sors mint Alekszandr Szolzsenyicin.

Kulcsár a börtönre hamar ráunt, a csatornán keresztül leszökött a közeli folyóhoz, s a túlparton próbált köddé válni. Két hétig volt úton, azt evett, amit talált vagy kapott azok-

tól, akik megszánták. Elkapták — egy évet még ráadásként rásóztak.

Két évig volt nyugta, majd irány Üzbegisztán, ahonnan átszökött Afganisztánba. Abban bízott, hogy a kabuli brit nagykövetség segítségével végre hazajuthat Magyarországra. A dolog „nem jött össze”. Az afgánok elfogták, s visszaadták a Szovjetunióknak. A taskenti bíróság tíz évet szabott ki rá, amelyet különösen veszélyes államellenes bűnözőként büntetőtáborban kellett letöltenie. Tessék figyelni: 1980-ig bírta egyhelyben.

A büntetés letöltése után Kárpátaljára került, ahol végre megkapta a szovjet állampolgárságot, a személyi okmányokat — több mint 15 éve az országban élő hontalanként.

Kulcsár mosolyogva teszi hozzá: ő sosem kérte a szovjet állampolgárságot.

1981 tavasza ismét a magyar határon találja. Át nem jut, a lvovi börtön vendégszeretétét „élvezi” három évig.

Szabad emberként 1984-ben kerül vissza Minuszinszkbe. Itt végül lakást kapott, amit szerényen be is bútorozott. Ekkor kenyerét már utcaseprőként kereste, hajlott kora más munkát már nem engedett.

Történt itt azóta valami?

Négy év után engedély nélkül vonatra ült, elindult Moszkvába. Leszedték — emlékei szerint visszakapta a jegy árát —, visszavitték Minuszinszkbe. Egy idegenforgalmi intézménynél kapott munkát.

Legközelebb 1988-ban — Reagan elnök moszkvai látogatása idején — ül vonatra, el is jut a fővárosba. Ekkor felgyorsulnak a hazatérés eseményei, hivatalos mederbe jut az ügy. Kulcsár sorsát a magyar főkonzulátus vette a kezébe. Megindult a hazatelepítéssel kapcsolatos „ügymenet” de annak végéig — a szovjet belügyminisztériumtól kapott ingyenjegy segítségével — visszautazott Minuszinszkbe.

A budapesti hivatalos intéznivalók után reméli, hogy a 46 évet elismerik munkaviszonynak, s nyugdíjat, talán valami kártérítést is kaphat. Nyíregyházára tart, felkutatni valakit az övéi közül.

Mint elmesélte, a minuszinszki életet 1983-ig, haláláig megosztotta vele egy ukrán aszszony, akit ugyancsak oda száműztek.

Sztálintól Gorbacsovig megélte a szovjet párt összes vezetőjét, mégis, a politikai változások vajmi kevésbé hatottak sorsára.

Derűjét — mondja mosolyogva — akaratereje, türelme és kitartása révén sikerült mindvégig megőrizni. Harag nincs a szavaiban, sőt a börtönévek emlegetésekor sietve teszi hozzá, hogy sosem bántották, évtizedeken át tiszteletben tartották, hogy ő hadifogolyként esett fogságba. A hosszú évek alatt sikerült megelőznie a száműzöttek fő „nyavalyáját”. Nem szokott rá az italra, mert — „szerencsére” — szervezete nem bírja az alkoholt.

Ferihegre az apró ember mást nem visz magával, mint a 46 év legfontosabb dokumentumait; az emlékeket, a használati tárgyakat hátrahagyta Minuszinszkben.

Fogalma sincs, mire megy haza, csak annyit tud, hogy „már nem az van, ami Horthy idejében volt”. — De bármit találók is otthon, könnyebb lesz, hiszen mégiscsak az enyéim között és nem idegenek között leszek — mondja búcsúzóul.